

WSTĘP

Okres transformacji systemowej, jaki nastąpił w Polsce po roku 1989, przyniósł głębokie przeobrażenia w modelu funkcjonowania szkolnictwa wyższego i nauki. Po latach deficytowego dostępu do uczelni i studiów absolwenci szkół średnich, a potem ponadgimnazjalnych uzyskali niemal nieskrępowaną możliwość podejmowania kształcenia na poziomie wyższym – przede wszystkim na studiach niestacjonarnych. Na mapie szkolnictwa wyższego pojawił się nowy, silny gracz w postaci uczelni niepublicznych – dotychczasowa, elitarna natura uniwersytetów ustąpiła miejsca egalitarności w edukacji akademickiej, której symbolem stały się rozliczne szkoły wyższe powstające w mniejszych ośrodkach miejskich i dające dostęp do kształcenia każdemu, kto tylko był zainteresowany uzyskaniem dyplomu uczelni. Od lat 90. minionego wieku funkcje szkolnictwa wyższego systematycznie ewoluują. Wprowadzenie w Polsce w 1989 r. struktur państwa demokratycznego, początek budowania gospodarki rynkowej i społeczeństwa obywatelskiego dały impuls do przebudowy polskiego systemu oświatowego (w tym szkolnictwa wyższego), opartego na trzech rudymenarnych filarach:

- decentralizacji (rok 1990 oznaczał koniec obowiązywania monopolu władzy centralnej w kształtowaniu oświaty),
- demokratyzacji (zarówno w kontekście systemu zarządzania, jak i określenia ideałów edukacyjnych promujących pluralistyczne myślenie),
- utylitaryzmie (wykorzystanie kształcenia dla rozwoju kreatywnych i elastycznych osobowości z wiedzą zgodną z najwyższymi oczekiwaniami)¹.

Zmiany w prawie regulującym funkcjonowanie szkolnictwa wyższego wywołały dynamiczny rozwój ilościowy w tym sektorze – w roku akademickim 1990/1991 działało w Polsce 112 uczelni, w 2000/2001 – 310, a w 2002/2003 aż 377. Wśród nowo powstałych instytucji akademickich dominowały szkoły niepubliczne, zakładane przez osoby prawne (fundacje, spółki, spółdzielnie) lub osoby fizyczne. W 1991 roku utworzona została jedna prywatna uczelnia². Była to Prywatna Szkoła Biznesu i Administracji w Warszawie – pierwsza w Polsce uczelnia niepaństwowa, założona przez dr. Tadeusza Koźluka, prawnika, adwokata, nauczyciela akademickiego, późniejszego kandydata na prezydenta RP (w 1995 r.). W kolejnych latach liczba powstających uczelni niepublicznych przedstawia się następująco: 1992 – 10,

¹ M. Raczyńska, *Od elitarności do masowości. Stan szkolnictwa wyższego w Polsce po transformacji ustrojowej z 1989 r.*, „Poliarchia” 2013, nr 1.

² M. Kaczmarczyk, *Public relations szkół wyższych. Model komunikowania się z otoczeniem w demokratycznej przestrzeni publicznej*, Katowice – Sosnowiec 2013, s. 5-50.

1993 – 18, 1994 – 19, 1995 – 25, 1996 – 30, 1997 – 31, 1998 – 12, 1999 – 25³. W 1989 roku współczynnik scholaryzacji, obrazujący stosunek osób studiujących do liczebności określonych roczników, dla studiów dziennych wynosił mniej niż 10 procent⁴. W 1988 roku było w Polsce 4,8 proc. ludzi z wyższym wykształceniem. W 1989 roku na polskich uczelniach studiowało zaledwie 394 tys. osób, co dawało wskaźnik 102 studentów na 10 tys. mieszkańców. Analogiczny wskaźnik w Niemczech wynosił wówczas 300, w Finlandii, Hiszpanii, Irlandii i Norwegii 400, w Stanach Zjednoczonych 550, a w Kanadzie aż 700⁵. W 1990 roku w Polsce liczącej 38 mln obywateli studiowało tylko 404 tys. osób, a wykształcenie wyższe miało zaledwie 7 proc. dorosłych Polaków. Pod względem wykształcenia obywateli Polska plasowała się na 22. miejscu w Europie, wyprzedzając Albanie⁶. W roku akademickim 1990/1991 studiowało w Polsce 404 tys. osób, w tym 312 tys. na studiach dziennych. Kolejne 2,7 tys. osób kształciło się na studiach doktoranckich. W roku 2001/2002 liczby te wynosiły odpowiednio: 1,7 mln studentów, w tym 765 tys. na studiach dziennych i 28,3 tys. doktorantów. W latach 1990-2000 stale malała liczba studentów przyjmowanych na studia bezpłatne w uczelniach państwowych, rosła natomiast liczba kandydatów i studentów I roku na studiach płatnych, zarówno w trybie dziennym, jak i zaocznym. W roku akademickim 1999/2000 na pierwszy rok uczelnie niepubliczne przyjęły 137 822 osoby, czyli 33,5 proc. wszystkich studentów. W 2000 roku na 171 uczelniach niepublicznych kształciło się blisko 500 tys. osób, czyli więcej niż w 1990 roku studiowało na wszystkich uczelniach publicznych⁷. Dynamiczny rozwój ilościowy uczelni oraz wzrost liczby osób studiujących spowodował, iż wobec systemu szkolnictwa wyższego coraz silniejsza była presja jakościowa. Oczekiwano, że uczelnie odpowiedzą na popyt rynku edukacyjnego odpowiednio wysokimi wymaganiami stawianymi – jeśli nie kandydatom na studia – to studentom. Już z początkiem lat 90. XX wieku obok presji jakości samej w sobie pojawiła się również presja druga – oceny jakości, nie tylko wewnętrznej, przeprowadzanej przez konkretne instytucje, głównie w celu samodoskonalenia, ale także zewnętrznej, stanowiącej niejako element społecznej kontroli nad jakością⁸. Aby zapewnić możliwie jak najwyższą jakość kształcenia w warunkach jego masowości, powstało wiele organizacji i instytucji zajmujących się ewaluacją kształcenia akademickiego, oceną jego efektywności, a w późniejszym czasie – również administracyjnym nadzorem i kontrolą jakości

³ B. Misztal, *Prywatyzacja wyższego wykształcenia w Polsce. Wyzwania w świetle transformacji systemowej*, [w:] *Prywatyzacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, red. B. Misztal, Kraków 2000, s. 22.

⁴ *O europejskie standardy szkoły wyższej w Polsce. Rozmowa z profesorem Jerzym Woźnickim przewodniczącym Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich*, „Konspekt” 2001, nr 8.

⁵ Tamże. Zob. także: S. Juszczyk, *Transformacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, [w:] *Przemiany w oświacie*, red. A. Zajac, Tarnobrzeg 1997.

⁶ H.W. Żaliński, *Przyszłość szkoły wyższej*, „Konspekt” 2001, nr 6.

⁷ A. Kryński, *Niepaństwowe szkolnictwo wyższe w Polsce w latach 1990-2000. Tendencje i kierunki rozwojowe*, Częstochowa 2002, s. 8.

⁸ M. Raczyńska, *Od elitarności...*

funkcjonowania w sferze dydaktyki wyższych uczelni publicznych i niepublicznych. Akredytacja pojawiła się w Polsce w pierwszej połowie lat 90. w wyniku współpracy wybranych szkół wyższych (państwowych i niepaństwowych) z partnerami zagranicznymi, którymi były głównie uczelnie ze Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii. 4 lipca 1994 r. Stowarzyszenie Edukacji Menedżerskiej „Forum” (SEM „Forum”) doprowadziło do podpisania Porozumienia Szkół Biznesu na rzecz Jakości Kształcenia, stanowiącego formalną podstawę do utworzenia pierwszego w Polsce środowiskowego systemu akredytacyjnego. W następnych latach powstawały kolejne instytucje, środowiskowe komisje akredytacyjne, organizacje pozarządowe, a nawet prywatne firmy zajmujące się certyfikacją, akredytacją i ewaluacją jakości kształcenia w szkolnictwie wyższym.

Niniejsza monografia stanowi próbę syntetycznego opisanie jednego z elementów systemu akredytacji środowiskowej funkcjonującego w Polsce, którym jest Ogólnopolski Program Certyfikacji Szkół Wyższych „Uczelnia Liderów”, realizowany od 2011 roku przez Fundację Rozwoju Edukacji i Szkolnictwa Wyższego, wraz z jej partnerem gospodarczym – Agencją Kreatywną PRC. Misją Programu „Uczelnia Liderów”, zwanego przez organizatorów także „konkuresem akredytacyjnym”, jest identyfikowanie i promowanie najlepszych polskich uczelni oraz ich podstawowych jednostek organizacyjnych, kształcących absolwentów przedsiębiorczych, kreatywnych, wyposażonych w umiejętności i kompetencje przywódcze, zdolnych do osiągnięcia sukcesów na rynku pracy. W ramach Programu „Uczelnia Liderów” Fundacja Rozwoju Edukacji i Szkolnictwa Wyższego, poprzez powołaną przez siebie Komisję Akredytacyjną, certyfikuje szkoły wyższe i ich podstawowe jednostki organizacyjne (wydziały, kolegia), które mogą poszczycić się innowacyjnymi działaniami ukierunkowanymi na edukację praktyczną studentów, kreowanie u nich postaw liderek oraz aktywną współpracę z podmiotami rynku pracy. Certyfikat „Uczelnia Liderów” otrzymało dotychczas kilkadziesiąt znakomitych polskich szkół wyższych, w tym m.in. Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Politechnika Świętokrzyska, Politechnika Śląska, Collegium Civitas w Warszawie, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego i wiele innych.

W monografii przedstawione zostaną założenia Programu „Uczelnia Liderów”, jego funkcje, zadania i cele, jak również dorobek tego konkursu, wypracowany w ciągu dziewięciu edycji. Autor dokona opisu idei Programu „Uczelnia Liderów” oraz sposobu jej realizacji w szerszym kontekście, na który złoży się analiza systemu akredytacji środowiskowej w Polsce, podstaw prawnych i zasad funkcjonowania systemu szkolnictwa wyższego *sensu largo*, jak i dorobku innych organizacji i instytucji dokonujących ewaluacji funkcjonowania polskich uczelni w obszarze dydaktycznym. W pracy wyjaśnione ponadto zostaną takie pojęcia jak „jakość kształcenia”, „ewaluacja” czy „akredytacja” oraz terminy im pokrewne, co pozwoli

zbudować siatkę kategorialną wykorzystywaną w szczegółowych rozważaniach na temat znaczenia Konkursu „Uczelnia Liderów” dla funkcjonowania uczelni w nim uczestniczących oraz realizowania przez te uczelnie działań związanych z zarządzaniem procesami dydaktycznymi.

Autor składa w tym miejscu podziękowania Zarządowi Fundacji Rozwoju Edukacji i Szkolnictwa Wyższego za pomoc w przygotowaniu monografii, która polegała w szczególności na udostępnieniu wybranych dokumentów i innych materiałów zgromadzonych przez Fundację w toku realizacji dziewięciu edycji Programu „Uczelnia Liderów”.

Michał Kaczmarczyk
Sosnowiec, wrzesień 2019